

PRILOG POZNAVANJU HRVATSKO-SLOVENSКИH POLITIČKIH ODNOSA (1871)

Petar Korunić

U ostavštini Matije Mrazovića, koja se čuva u Arhivu JAZU, nalaze se dva pisma i jedna »Vseslavjanska budnica« slovenskog rodoljuba Antona Domicelja. Pisma i »Budnica«, u kojima je taj istaknuti slovenski narodnjak izložio austroslavističko-federalistički i jugoslavenski politički program, nastali su 1871, a uputio ih je Matiji Mrazoviću — stvarnom vođi hrvatske *Narodne stranke*.

Dokumenti o kojima je riječ i koje ovdje objavljujemo prinos su poznavanju slovenskoga nacionalnog programa i napose hrvatsko-slovenskih odnosa. Da bismo, međutim, mogli upoznati značenje programa i ispitati prigovore koje je A. Domicelj uputio M. Mrazoviću, moramo u uvodu iznijeti osnovna načela austroslavističko-federalističke i jugoslavenske koncepcije u hrvatskoj nacionalnoj politici.

* * *

A. Domicelj (1834—1892) rođen je u Zagorju u Notranjskoj Gimnaziju i bogosloviju završio je u Ljubljani (1859), a zatim je bio župnik u Dragatušu (1860), Fari kod Kostela (1863), Mozelju (1864), Črnomlju (1865), Starem trgu kod Poljanah (1867), Šmarju u Dolenjskoj (1868), Sorici (1870), Cerknici (1871 — odakle šalje pisma M. Mrazoviću), Orehku (1871), u Černem vrhu (1875), a nakon umirovljenja živio je u Št. Vidu kod Vipave (1891) i Šenpetru kod Gorice (1892).

Pisao je mnogo u ruskim, poljskim, češkim, hrvatskim i slovenskim novinama, u kojima je objavio brojne političke programe. U njima je, najsazetije rečeno, zagovarao ujedinjenje slovenskog naroda u jedinstvenu Sloveniju te njezino sjedinjenje s Hrvatskom. Nasuprot dualizmu, zalagao se za federativno preuređenje Monarhije. Zbog toga je dokazivao Poljacima, Česima, Slovencima i Hrvatima potrebu međusobnog povezivanja slavenskih naroda u Monarhiji radi stvaranja zajedničkoga političkog programa kojim bi se suprotstavili njemačkoj i mađarskoj hegemoniji. U federalizmu, kao zajedničkom političkom programu svih Slavena u Monarhiji, vidio je mogućnost ostvarenja slobode i ravnopravnosti narodâ.

U pismu M. Mrazoviću Domicelj je osudio svaki pokušaj sporazuma s Mađarima i Nijemcima, koji »so i ostanemo naši nepoboljšljivi dušmani«. Promatrajući sa stajališta politike, on je u svojoj teorijskoj postavci federalizma mađarskoj i njemačkoj hegemoniji suprotstavio liberalno načelo ravnopravnosti i samostalnosti malih slavenskih naroda u Monarhiji. Prema analizi njegove ideje federalizma, Mađari i Nijemci sa svojim nacionalizmom te hegemonističkim težnjama i politikom temeljenom na državnom dualizmu lišavaju slavenske narode/nacije u Monarhiji njihovih osnovnih prava — prava na jednakost, ravnopravnost i slobodu.

Odbacujući dualističko državno uređenje i zasnivajući federalizam na narodno/nacionalnom principu, Domicelj je tražio preuređenje Austro-Ugarske u austrijsku federaciju. U »federalističnoj Avstriji« slavenski narodi treba da postignu potpunu državnu samostalnost i nezavisnost. Monarhija, dakle, treba da bude pretvorena u federativnu zajednicu ravnopravnih naroda. Od svoje pak državne i političke samostalnosti, ističe Domicelj, pojedini slavenski narodi mogu »odstupiti« samo u pogledu zajedničkih poslova, i to, zacijelo, ograničenih na vanjsku politiku, trgovinu te zajedničke financije i vojsku: »V federalističnoj Avstriji budemo Slovani čisto samostojni kakor Nemci i Magjari u vseh zadevah, v katerih nas zdaj v Beču i v Pešti majorizirajo i z ustavnim absolutizmom neusmiljeno tlačijo. Odvisni budemo ostali samo v skupnih državnih zadevah, toda ne od Nemcev i Magjarov ampak od delegacij, i še tam je upati, da budemo, samo če bodo delegacije zjedinjene (kar je za obstanak i moč Avstrije neobhodno potrebno), večino, torej odločni glas imeli ter v vseh znotranjih i zunanjih državnih zadevah Slovanom pravično politiko vpeljati mogli.«

Promatrano sa stajališta političke zajednice i ujedno sa stajališta nacionalno-političke emancipacije, Domiceljeva ideja federaliteta imala je sve odlike konfederalizma, pa je zato isticao klasični švicarski konfederativni sustav: »Živila — ne Austro-Hungarija, nego federalistična Avstrija, ali monarhična Švajca!« Pri tom nije vjerovao da će dinastija i vladajuće klase austrijskih Nijemaca i Mađara uvidjeti opravdanost federativnog sustava, koji treba da osigura jednakost i slobodu svih naroda u Monarhiji. Za federativno preuređenje Austro-Ugarske treba se boriti, pa zato politiku federalizma, kao jedinstveni program, treba da prihvate svi austrijski Slaveni.

Zastupajući dosljedno ideju o federativnom uređenju Monarhije, I. Kukuljević je nakon sloma neoapsolutizma točno predvidio: ako pobijedi državni dualizam, Hrvati sve do raspada Austrije neće postići teritorijalno jedinstvo hrvatskih pokrajina. Jednako je i Domicelj 1871. bio uvjeren da samo federativni sustav omogućuje stvaranje ujedinjene Slovenije. Ali je bio uvjeren i to da slovenski narod svoju nacionalno-političku individualnost i slobodu može očuvati samo ako se Slovenija sjedini (»pridruži«) u ravnopravni savez s ujedinjenom Hrvatskom, koje bi zajedno tvorile posebnu državnu jedinicu (jednu federalnu članicu) u austrijskoj konfederaciji: »Živila — ne dvo- (ne samo pokrajine Hrvatska i Slavonija koje su prema državnom dualizmu bile unutar ugarske krune i odijeljene od Dalmacije, Istre i Vojne krajine, ali i od Slovenije, koje su bile unutar Cislajtanijske; op. P. K.), nego trojedna Kraljevina z vojničko Krajinom (dakle, sve hrvatske pokrajine; op. P. K.) i zjedinjeno Slove-

nijo kakti čisto samostojna, ogerskoj i českoj kraljevini itd. ravna, samo od skupnega monarha i delegacij odvisna grupa federativne Avstrije!»

Prema tome, jugoslavenska državna zajednica, sastavljena od ujedinjene Slovenije i ujedinjene Hrvatske, oslanjajući se na hrvatsku državnopravnu tradiciju postigla bi potpun državni suverenitet tek u austrijskoj konfederaciji. A federativni sustav rješava i nacionalno pitanje u višenacionalnoj Austriji, pa zato Domicelj uzvikuje: »Proč s dualistično Avstro-Hungarijo! Živila monarhična Švajca! Živila austrijska federacija! Samo takej federaciji, oziroma njenej vladi i skupnim delegacijam naj s Slovenijo i vojniško Krajino, s Mezimurjem i Reko zedinjena Trojednica od svoje državno-pravne samostojnosti i neodvisnosti le toliko odstopi, kolikor bo v porazumljenji z drugimi federalisti za neobhodno potrebno spoznala: vse drugo pak mora ostati nedotakljiva svetinja naše narodne avtonomije i domače, skupnemu deželnemu zboru odgovorne vlade.«

Bio je to jasno izložen politički program federalizma pomoću kojeg je (1) trebalo riješiti nacionalno pitanje u Monarhiji i (2) ostvariti jugoslavensku političku zajednicu. Za neuspjeh i promašaj koncepcije federalizma Domicelj je optužio hrvatske narodnjake političare zbog njihove težnje da se sporazumiju s Mađarima. »Verujte gospodine« — piše on Mrzaviću — »da ste tudi najbolji narodnjaki hrvaški sila mnogo, ali morda najveć zakrivili, da je v Avstriji za vse Slovanstvo toliko sramoten dualizem vpeljati se mogel, ker ste vedno Čehe i druge cislajtanske federaliste nekako prezirali i se raji v Translajtaniji oholim vse skupne državne zadeve negirajočim Magjarom za hrbet skrivali i o nekakej uniji s temi Slavožrci sanjarili, nego da bi kar odločno v vrsto federalistov stopili, skupno obravnavo skupnih državnih zadev v federalističnem smislu pripoznali, od državne samostalnosti svoje samo celokupnej monarhiji (ne pa nemškemu ali magjarskemu gospodstvu) za ljubav kolikor je neobhodno potrebno odstopili i tako v zvezi s Čehi, Poljaki itd. itd. federalizmu k zmagi pripomogli, nemško-magjarski dualizem pa v klici zatrli. Zdad ste bogme z nami vred čutili udarec krive politike svoje, ko so Magjari — na cedilu vas pustiv, kar na enkrat skupne državne zadeve pripoznali i vsled tega za plačilo vrhovno gospodstvo nad polovico Avstrije zadobili.«

Taj stav zastupali su i neki drugi slovenski narodnjaci, osuđujući hrvatske narodnjake političare zbog njihova nastojanja da se sporazumiju s Mađarima. A Domicelj je pak smatrao da opstankom »hrvatsko-ugarske unije« (1) Hrvati nikada neće postići državnu cjelokupnost i samostalnost; (2) Slovenija se neće sjediniti s Hrvatskom i (3) nikada se u Austriji neće uvesti federalizam, koji omogućava ostvarenje ravnopravnosti i slobode. Jer »hrvatsko-ugarska unija« pretpostavlja dualističko državno uređenje ili, u najboljem slučaju, »dualistički federalizam« s njemačkim i mađarskim »vrhovnim gospodstvom«. Zbog toga Domicelj poziva hrvatske narodnjake političare na suradnju i zaključuje: »Nasproti pa, ako narodnjaci hrvaški neobhodno potrebne zajedničke zadeve, ki se v delegacijah obravnavajo, pripoznajo, sedanjo zavezo z Magjari raztrgajo i novo, federalistično s vsemi avstrijskim narodi inter pares napravijo ter se tako iz separatistov v prave federaliste spremené, pridobili bodo ne samo avstrijske Jugoslavene nego i vse druge Slovane na svojo stran, zlasti pa Čehe i Poljke, s kterimi zvezani bodo lahko v tem hipu nemško-magjarsko gospod-

stvo prekucnili i tisti federalizem vpeljali, brez katerega bi ravnopravnost naroda i pariteta za avstrijske Slovane prazna fraza ostala.»

Svoj federalistički program Domicelj je uputio Mrazoviću pola godine nakon prvog sastanka hrvatskih i slovenskih narodnjaka političara u Sisku i Ljubljani, kada su potkraj 1870. donijeli prvi zajednički hrvatsko-slovenski program jugoslavenske politike.¹ A hrvatski su narodnjaci, posebno M. Mrazović, upravo tada svoju politiku temeljili na federalizmu. Utoliko je važnije da upoznamo osnovna načela federalizma u hrvatskoj nacionalnoj politici.

Povijesno promatrano, koncepcija je federalizma od revolucionarne 1848, a posebno u vrijeme kada Domicelj piše svoj program, bila stalno prisutna u hrvatskoj nacionalnoj politici. O pojavi i razvoju federalizma u Hrvata ne možemo ovdje raspravljati, već upućujemo na neke radove o tome, a o odnosu federalizma i jugoslavizma govorit ćemo na drugom mjestu.²

Pa ipak, ovdje je potrebno nešto reći o osnovnim načelima federalizma i njegovoj društveno-političkoj funkciji u hrvatskoj nacionalnoj politici. Federalizam je u hrvatskoj politici (od revolucionarne 1848, a posebno nakon sloma neoapsolutizma) imao veoma složenu ideološku strukturu.

Promatrajući sa stajališta političke zajednice i ujedno sa stajališta političke emancipacije, federalizam je (kao ideologija) u hrvatskih narodnjaka političara bio, prije svega, u funkciji stvaranja novih demokratskih političkih odnosa i širenja političke slobode. A proces produbljenja demokratskih političkih odnosa i slobode trebalo je ostvariti (1) prestrukturiranjem političke zajednice — i to pretvaranjem Habsburške monarhije u konfederativnu zajednicu i (2) nacionalno-političkom emancipacijom — i to (a) stvaranjem države Hrvatske te (b) stvaranjem jugoslavenske federativne internacionalne kulturne i državne zajednice.

U hrvatskih je narodnjaka, predstavnika liberalizma, federalizam, dakle, imao višestruko značenje. Federalizam je unutar austrijske federacije trebao da omogući učvršćenje i razvoj državne samostalnosti federalnih jedinica. Prema toj težnji, federativni je sustav trebao da ima odlučujuću funkciju u stvaranju nove konfederativne austrijske države, kao savezne višenacionalne političke i državne zajednice. Takav federalitet, kao građansko-kapitalistički fe-

¹ Usp. o tome: I. Prijatelj, Slovenska kulturno-politična in slovstvena zgodovina 1848—1895, knj. III, Ljubljana 1958, 184—229; K. Milutinović, Problematika ljubljanskog jugoslovenskog programa 1870. kod Srba i Hrvata, Zgodovinski časopis X—XI, 1956—57, 154—182; F. Zwitter, Nekaj problemov okrog jugoslovenskega kongresa v Ljubljani leta 1870, Zgodovinski časopis XVI, 1962, 145—170; D. Kermavner, Še nekaj gradiva o ljubljanskem kongresu leta 1870, Zgodovinski časopis XVII, 1963, 155—170, te Še iz predzgodovine jugoslovenskega kongresa v Ljubljani decembra 1870, Zgodovinski časopis XIX—XX, 1965—66, 319—354; V. Čiliga, Narodna stranka i južnoslavensko pitanje 1866—1870, Historijski zbornik XVII, 1964, 85—114.

² Usp.: P. Korunić, Jugoslavenska ideja u hrvatskoj i slovenskoj politici za revolucije 1848—49, Radovi Instituta za hrvatsku povijest, vol. 14, 1981, 91—228; Jugoslavenska ideja u hrvatskoj politici 1866—68, Zbornik JAZU, vol. 11, 1981, 1—107; Prilog poznavanju jugoslavenske ideje u hrvatskoj politici 1866—74, Časopis za suvremenu povijest III, 1980, 57—83; J. Šidak, Studije iz hrvatske povijesti za revolucije 1848—49, Zagreb 1979.

derativni politički i socijalno-ekonomski sustav, omogućavao je stvaranje novih nacija, odnosno država-nacija — kao ravnopravnih federalnih jedinica.

Federalizam je u hrvatskoj politici upućivao sve više na elemente konfederativnog sustava i zahtijevao državnu samostalnost federalnih jedinica, koja bi omogućila sjedinjenje srodnih nacija u jednu složenu subfederalnu državnu jedinicu. U skladu s tim shvaćanjem, već prema odluci Hrvatskog sabora iz 1848. etničko područje Južnih Slavena okupilo bi se u jednu federalnu članicu unutar austrijske federacije. Dakle, jugoslavenski narodi unutar Habsburške monarhije sjedinili bi se u jednu državu, koja bi, prema stavu hrvatskih liberala, bila osnovana na principu federalizma. Iz toga slijedi da bi Hrvatska, Slovenija i srpska Vojvodina, sjedinjene u subfederalnu jugoslavensku državnu zajednicu, imale sve elemente nacionalno-političke samostalnosti i individualnosti, temeljene na političkoj, državnoj, državnojpravnoj i kulturnoj tradiciji.

Ako pak pokušamo promatrati sa stajališta kulture i jugoslavizma, uočiti ćemo da je federalizam u hrvatskih narodnjaka poticao stvaranje nove, zajedničke internacionalne jugoslavenske kulture. Jer, zastupajući mišljenje o jezičnoj srodnosti Južnih Slavena i zagovarajući stvaranje jedinstvene književnosti i nauke među njima, jasno je da kulturu nisu ograničavali na naciju-državu, već da su težili stvaranju novog jugoslavenskog internacionalnog zajedništva u kulturi. Kulturu su pri tom izjednačavali sa slobodom, a taj ideološki sustav počivao je na federalizmu.

Takav složeni federativni ideološki sustav moramo, dakle, analizirati i sa stajališta slobode. Već od revolucionarne 1848. hrvatski su narodnjaci liberali ideju federalizma temeljili na načelima slobode, ravnopravnosti, jednakosti i bratstva. Po njima, samo slobodni narodi mogu pretpostavljati jednakost i ravnopravnost. Zato je Hrvatski sabor 1848. odlučio da Hrvatska stupi u politički savez sa srpskom Vojvodinom, kao i sa Slovenijom, »na temelju slobode i savršene jednakosti«. ³ Nadalje, nasuprot čvrstim načelima hegemonije i gospodarenja državom kao cjelinom (jedinstvenom Habsburškom monarhijom) ili kao dvojnomo Monarhijom, koju su politiku razvijali austrijski Nijemci i Mađari, hrvatski su političari razvijali ideju o slobodi, jednakosti i ravnopravnosti austrijskih naroda. Svoju političku ideologiju uopće i hrvatski nacionalni pokret napose temeljili su na ideji o nacionalno-političkoj i državnoj autonomiji i slobodi.

Nasuprot hegemonističkom savezu, hrvatski su narodnjaci zagovarali jačanje slobode i samostalnosti federalnih jedinica u austrijskoj konfederaciji, i to s mogućnošću samoopredjeljenja i samootcepljenja od tog državnog sustava. Kao ideologija temeljena na suvremenim liberalnim načelima, federalizam je u hrvatskoj politici bio u funkciji stvaranja moderne hrvatske nacije i države Hrvatske, kao ravnopravne članice buduće jugoslavenske višenacionalne državne zajednice. Spomenuta ideologija nesumnjivo je utjecala na širenje ideje o slobodnoj jugoslavenskoj federativnoj državnoj zajednici. Tako se u tajnom programu jugoslavenske politike, koji je hrvatska *Narodna stranka* 1867. ugovorila s vladom Kneževine Srbije, kaže da krajnji cilj zajedničke politike

³ B. Šulek, *Naše pravice*, Zagreb 1868, 254 i 258.

treba da bude »sajedinjenje svijuh jugoslavenskih plemena (narodâ; op. P. K.) u jednu saveznu državu«. ⁴

Promatrana s obzirom na svoju društveno-političku funkciju, koncepcija federalizma (i to na razini jugoslavizma i austroslavizma) bila je u hrvatskoj politici trajna a osobito aktualna 1866—68, posebno pak 1870—71. Štoviše, koncepcija federalizma prisutna je u hrvatskoj nacionalnoj politici i nakon konačnog učvršćenja dualizma, a nalazimo je također u jugoslavenskom programu koji je nastao u srpnju 1874. u užem krugu *Narodne stranke*, okupljenom oko Mrazovića i Strossmayera. U njemu je *Narodna stranka* — usklađujući ideju federalizma s austroslavizmom i jugoslavizmom, koji su se dopunjavali — jugoslavensku politiku, kao i do tada, zasnivala na ovim etapama: 1) zagovarala je najprije ujedinjenje jugoslavenskih naroda u Monarhiji u njihova posebna politička i državna tijela; 2) težila je zatim sjedinjenju ujedinjene Hrvatske s ujedinjenom Slovenijom i srpskom Vojvodinom u federativnu političku zajednicu — razumije se: u jednu subfederativnu državu/članicu austrijske federacije; 3) istodobno dok teku navedeni nacionalnointegracijski (hrvatski, slovenski i srpski) te jugoslavenskofederativni i austroslavističkofederativni procesi u Monarhiji, jugoslavenski narodi izvan nje (»Jugoslaveni što su u Turskoj«) treba da se »okupe i prisajedine« oko Crne Gore i Kneževine Srbije, i to naravno također u federativnu političku zajednicu; 4) napokon, ističe hrvatska *Narodna stranka* rezimirajući svoju politiku federalizma i jugoslavizma: »najskrajniji cilj zajedničkih težnjâ i zajedničkog rada narodnoga u Srbâ, Hrvatâ, Slovenacâ i Bugarâ da bude njihovo ujedinjenje u nezavisnu i slobodnu, narodnu i državnu zajednicu Jugoslavensku.« ⁵

Prema tome, federalizam je u hrvatskoj nacionalnoj politici bio stalno prisutan i imao je izuzetne vrijednosti u širenju nacionalno-političke slobode. Omogućavao je prevladavanje rascjepkanosti malih jugoslavenskih država te stvaranje nove jugoslavenske federativne državne zajednice. Takav je federalizam bio u funkciji nacionalnointegracijskih i modernizacijskih procesa u Hrvata. Federalizam hrvatskih narodnjaka liberala polagao je osnovne temelje kasnijem razvoju ideje o višenacionalnoj federativnoj jugoslavenskoj državi — slobodnoj Jugoslaviji. U funkciji pak kulture, takav je federativni ideološki sustav trebao da omogući stvaranje jugoslavenske internacionalne kulture, na čijim se temeljima kulturnog zajedništva tek moglo razvijati moderno jugoslavensko društvo.

Iako ćemo o federalizmu u hrvatskoj politici raspravljati na drugom mjestu, i analitičkom metodom dokazati navedene teze, ipak je jasno da hrvatski narodnjaci nisu napustili federalizam, kako je to Domicelj zaključio u pismu M. Mrazoviću. Jer, hrvatski narodnjaci nisu smjeli napustiti ideju federalizma ako su htjeli postići teritorijalno jedinstvo hrvatskih zemalja i stvoriti državu Hrvatsku. Zbog toga je I. Kukuljević 20. lipnja 1861. u Hrvatskom saboru istaknuo da politika Hrvata treba da bude »ustavna i slobodna federacija ili smrt«, smatrajući da politiku federalizma »poprimiti moraju« svi narodi u

⁴ Korunić, Jugoslavenska ideja u hrvatskoj politici 1866—68, n. dj., 82.

⁵ Korunić, Prilog poznavanju jugoslavenske ideje u hrvatskoj politici 1866—74, n. dj., 81.

Austriji, »jer samo u načelu slobodnoga i jednopravnoga saveza stoji sreća i budući obstanak carstva«. Od revolucionarne 1848. dalje hrvatska je politika upravo građena na ideji federalizma, slobode i jednakosti.

* * *

ANTON DOMICELJ — MATIJI MRAZOVIĆU

I

»Poglaviti gospodine!«

Nije li to toliko hvaljena politika *Zatočnikova* v hrvatsko-ogerskih zadevah? I ako je, je li prava i modra? Meni se vidi, da nij. O, kadaj se bodemo vendar enkrat mi Slavjani izmodrili i spoznali, da Nemci i Magjari so i ostanejo naši nepoboljšljivi dušmani i da so za ravnopravnost i samostojnost posamesnih slavj. plemen v Avstriji *prva i najbolja* obramba *Slavjani* sami, kakor hitro jih federalizem težkih okov izbavi, v katerih zdaj pod nemško i magjarsko hegemonijo milo zdihujejo! Nikar ne delajte torej nobene unije več z magjarskimi Huni, nego raji poravnajte, kar vam so Rauchijski šundrali i potem zakličite: Proč s dualistično Avstro-Hungarijo! Živila monarhična Švajca! Živila avstrijska federacija!

Samo takej federaciji, oziroma njenej vladi i skupnim delegacijam naj s Slovenijo i vojniško Krajino, s Mezimurjem i Reko zedinjena *Trojednica* od svoje državno-pravne samostojnosti i neodvisnosti le toliko odstopi, kolikor bo v porazumljenji z drugimi federalisti za neobhodno potrebno spoznala; vse *drugo* pak mora ostati nedotakljiva svetinja naše narodne avtonomije i domače, skupnemu deželnemu zboru odgovorne vlade.

Potle še le bodete mogli Magjarom kot ravnopravni bratje roke podati; v uniji pa revidirajte jo, kolikor vam drago, ostali bodete vedno — regnum subiectum — iliti: robovi oholim Magjarov. Oni namreč mislijo i bodo vavek mislili, dok bo unija obstala, da je trojednica posestvo krone ogerske t. j. posestvo *magjarsko*. To pa nije i ne sme biti. Trojedna kraljevina pristopila je prostovoljno k Hungariji kakti 'regnum socium', da je namreč ogerske kralje tudi za svoje kralje priznavala. Od kar je pa Trojednica s Hungarijo vred pod habsburško dinastijo prišla, postala je 'regnum socium' Čehom, Nemcem i Slovencem, kakor je bila poprej le Magjarom. Iz tega sledi, da samo vladajoča dinastija, dokler ne izumre, ali dokler Avstrija ne razpade, zamore reči: trojedna kraljevina je moja, — Ma-

⁶ A. Domicelj je u uvodu pisma nacrtao J. Miškatovića (urednika *Zatočnika*, glasila hrvatske Narodne stranke) koji predstavlja taj list, a u ruci drži veliki okrnjeni komad slanine — na kojem je napisao: *Hrvatsko državno pravo*. Okrnjeni komad slanine (na kojem je napisao: *Rijeka*) drži i proždire mačak, koji predstavlja mađarsku nacionalnu ideju (mađarski nacionalizam). U pozadini je nacrtao kasu i na njoj napisao: *federacija*. Taj crtež prati ovaj tekst: »Unija slanine z mačkom — drugo po *Zatočniku* popravljeno izdanje. *Zatočnik*: Dragi maček! Lepo te prosim, bodi dober z menoj! Znano mi je le predobro, kaj si do zdaj s to-le moje slanino počenjal, ktero ti so bili moji nekdanji prijatelji v varstvo izročili; znano mi je tudi, da bi ta omara (kasa) za moje slanino naj varniša stramba bila, ali ker vem, da ti omare trpeti ne moreš, želim tudi jaz slanino še nadalje tebi v varstvo izročiti, samo če mi za trdno obljubiš, da boš svojo čud spremenil, ter mi slanino lepo čuval, ne pa je na kose trgai i žrl.«

gjadi pa tega ne morejo reči, tako malo, kot Nemci ali Čehi, dasiravno so bili sčasoma iz personalne unije skoro realno skovali, kajti to se je bilo per nefas⁷ zgodilo.

Ker pa Magyarembrom misel, da je Trojednica magjarska lastnina, nikakor iz glave iti neče, je po mojem mnenju neobhodno potrebno, da Hrvati, ako nečejo biti 'narodov sluge', goljufivo zvezo z Magjari povse pretrgajo, ter z nami Slovenci zedinjeni v avstrijske federaciji zaslombo i obrambo svojega narodnega razvoja iščejo, ker je gotovo, da je vsaj pri svojih sorodnih bratih Čehoslovanih v obilnej meri našli bodo. Ako bi pa Nemci i Magjari raji Avstrijo podrli, nego federalizem dopustili, naj pa v božjem imenu razpade, kar več živeti ne more. Ako Nemci i Magjari po razpadu Avstrije na slovanske dežele mislijo, upamo i se za trdno zanašamo, da jim bo severni striček — račun zmešal. Ne uzdajmo se dakle na dušmane, nego u se i na — Ruse. Brez zamere!

Rodoljub iz Cerknice.»

II

»Vseslavjanska budnica.

Nekdaj ti Slavjan bil si gospod,

Zdaj pa te gulijó vže povsod.

Hajd Slavjan na noge, doba ti je,

Rešit se vragov, ki te moré!

Davi te Nemec, davi Magjár,

Tlači te Lah i Turčin barbar — Hajd kume moj dragi!

Čim bolj ti hodiš za nje na boj,

Tem bolj teptajo narod ti tvoj — Hajd ...

Kar te pod jarm svoj spravili so,

Rod ti za rodom davili so — Hajd ...

Kjer nekđaj ti si óral, sejál,

Tam zdaj mastí se tuja drhal — Hajd ...

Vendar njih 'fortšrit' tirja povsod,

Da bi še dalje — drli ti rod — Hajd ...

Ker si predober — koljejo te,

Puntar pa Oger — ima, kar če — Hajd ...

Da bi ložeje mogli te klat,

Moraš jim strašne davke plačivat — Hajd ...

Ti jim državo moraš redit,

Mleko — morilcem svojim pustit — Hajd ...

Tlači te v uboštvo tuja pošast,

Krade s tem množstvo, čast i oblást — Hajd ...

V ječi tatovom vsega se dá,

Rod tvoj pa mora vmirat od zla — Hajd ...

Krajcer poslednji vzeme ti se,

Da le tvoj rabelj — pije i žre — Hajd ...

Kravco ti vzame, smeje se v pest,

Če tud ti Slavjan nemaš kaj jest — Hajd ...

Kruha le onda zá te kaj ima,

Če v njem za narod strupa ti da — Hajd ...

Zaradi tega tuja drhal,

Žanje, kjer nekđaj ti si sejál — Hajd ...

⁷ Lat. per nefas, isp. fas et nefas — neopravdanim načinom, nedopuštenim putem.

Vendar zatret mogoče te nij,
Dokler duhovstvo v bran ti stoji — Hajd ...
Tega prepričan je renegat,
I na duhovstvo piha ko gad — Hajd ...
Tudi učitelj mora trpet,
Samo če neče 'tujčeve' pet — Hajd ...
Taka i vsem se drugim godí,
Kterim srcé za narod gorí — Hajd ...
Le ktor Slovanov je oderuh,
Mu podeli najbolji se kruh — Hajd ...
Zalibog res se taki dobé,
Da srebrniki jih preslepé — Hajd ...
Za domovino mar jim nič nij,
Samo če njim se dobro godí — Hajd ...
Zbudi se zbudi brate Slovan,
Smrti ne vidiš, če si zaspan — Hajd ...
Glej, kako strasno pije ti kri,
Ki se od tvojih žuljev živi — Hajd ...
Dvigni se torej, dvigni se gor,
Grdih pijavk otresi se skor — Hajd ...
Reši se reši tujih grdob,
Kterim u svojoj hiši si rob — Hajd ...
Ker si pohleven preveč povsođ,
Tujčeva peta gazi ti rod — Hajd ...
Nemcu če kdo le lasek skriví,
Hitro po vojski vse vže kriči — Hajd ...
Ti pa pustiš čez petsto vže let,
V sužnosti turškoj brate trpet — Hajd ...
Kdaj vže bi robstva rešeni bli,
Če bi bli Nemci — Esas uči — Hajd ...
Tam je vsa sreča bila doma,
Vendar rod 'tujcev' trgajo ga — Hajd ...
Kdo pa popisal jok bi i stok,
V sužnosti turškej Slave otrok — Hajd ...
Ker pa slavjanskega so roda,
Jim ne pusté svobode sada — Hajd ...
Njim neso vmar kristjanov solze,
S turško nesnago rajše drzé — Hajd ...
Papeža bi pustili vmorit,
Sultana pa — Bog var se taknit — Hajd ...
Sultan Slavjane v robstvu tiščí,
Triba da mu pomoč se deli — Hajd ...
Rusa pa kar ne mogo trpet,
Ker hoče brate robstva otet — Hajd ...
Celo Evropo ščujejo v boj,
Da bi šla branit sultanov gnoj — Hajd ...
Vendar ti čuki kvakajo še,
Da za svobodo silno goré — Hajd ...
To nij Slavjanom več za trpet,
Turka kdor brani — ž njim mora vmret — Hajd ...
Bratec Slavjanski zgrabi za meč,
Grda vsa sužnost mora bit preč — Hajd ...
(ali pa: Čas je da glave padajo preč — Hajd ...)

Bog izraelski ljubi vse te,
Kteri teptati se ne pusté — Hajd ...
 Vzdigni se torej Slavjane moj,
 Tujega spaka nič se ne boj — Hajd ...
Če ti se z *nemško* zvezo grozi,
Pa s *vseslavjansko* — vrat mu zavij — Hajd ...
 Take kulture bodi te sram,
 Ki če da vmiraš jej pod nogam — Hajd ...
Ki z antikristom zdaj te mori,
Kar nekdanj z Bogom mogla te nij — Hajd ...
 Bog, ki ti dal tak velik je rod,
 Hoče svetu da ti si gospod — Hajd ...
Temo vže zginja tebi Slovan,
Dela se gora, biti če dan — Hajd ...
 Čas je vže blizo da kakor Prus,
 Elsase tvoje rešil bo Rus — Hajd ...
Srečen i ti boš bratec Poljak,
Če le postaneš pravi rojak — Hajd ...
 Če pa od tujcev sreče želiš,
 Vedi da prazne pene loviš — Hajd ...
Priča Poznanjsko — bogme nij laž,
Tujcu če upaš — sebe goljfaš — Hajd ...
 Ščuje te zoper Rusa strašno,
 Sam te pa dere — da je grdo — Hajd ...
Hanoveranci naj te učé,
Kako zdaj tebi vesti se jé, — Hajd ...
 Pusti vse tuje kvante na stran,
 Sprani se z Rusom — bodi Slovan — Hajd ...
Če ne držiš se bratov Poljak
Si kot zapečkar strašen bedak — Hajd ...
 V Slavji samo ti sreča cveté,
 Scer te pa čaka večno gorjé — Hajd ...
Kader se tujc ti najbolj sladka,
Treba se najbolj bati se ga — Hajd ...
 Brata čez brata ščuje, podí,
 Ker razprtije sad mu diši — Hajd ...
S takim ščuvanjem ogoljufan,
Bil je zatrt polabski Slovan — Hajd ...
 To se i tebi lahko zgodí,
 Ako za spravo mar ti nič nij — Hajd ...
Ko torej ščuje tujec te klet,
Južne si Nemce vzami za zgled — Hajd ...
 Rus ti vže v spravo daje roko,
 Primí jo, nikdar žal ti ne bó — Hajd ...
Sloga le jači, drži se je,
Nesloga tlači — beži od nje — Hajd ...
 Separatizem vrzi na stran,
 Drži se bratov — bodi Slovan — Hajd ...
To bo veselje, če se Nemcon,
Speča nad tabo kot Napoljon — Hajd ...
 Kajti, če z nami bodeš Slovan,
 Vragom nastopil — sodnji bo dan — Hajd ...
Potle tud ti slavjanskih držav,

Bodeš svobodnih se radoval — Hajd ...
Zveza slavjanska krasni bo sklad,
Kakor edini z bratom se brat — Hajd ...
Kar nekđaj lepih imel si dni,
Proti Vseslavji senca še nij — Hajd ...
Kaj bi za mescem točil solzé,
Ko te vže solnca žarki budé — Hajd ...
Zlato to solnce, dan čisto nov,
To je vzajemnost Slave sinov — Hajd ...
Torej vzajemno brani naj se
Kar god slavjansko nosi imé — Hajd ...
Slavjan na svetu bodeš prvak,
Samo če v boji bodeš junak — Hajd ...
Hrabro za tujce si se bojuval,
Menda i za-se bodeš se znal — Hajd ...
Kaj ti ne zabl, da za tvoj rod,
Le skrozi kri svobode gre pot — Hajd ...
Robstva okove torej razbij,
Če tud v potocih tekla bi kri — Hajd ...
Bolje je častno precej umret,
Nego še dalje sužnost trpet — Hajd ...
Strela naj vbije njega i grom,
Kdor nij pripravljen vmreči za dom.
Hajd Slavjan na noge, doba ti je,
Rešit se vragov, ki te more.«

III

»Visokočestiti gospodine!

Kakor smo rodoljubi slovenski pod Rauchovim terorizmom z Vami vred žalovali, tako zdaj zaradi sijajne zmage⁸ Vaše tako rekoč od veselja poskakujemo i pravimo: puca zora, bit će — dana. Ali nekaj je kar nas še vedno vznemirja. Verujete gospodine, da ste tudi najbolji narodnjaki hrvaški sila mnogo, ali morda največ zakrivili, da je v Avstriji za vse Slovanstvo toliko sramoten dualizem vpeljati se mogel, ker ste vedno Čehe i druge cislajtanske federaliste nekako prezirali i se raji v Translajtaniji oholim, vse skupne državne zadeve negirajočim Magjarom za hrbet skrivali i o nekakej uniji s temi Slavožrci sanjarili, nego da bi kar odločno v vrsto federalistov stopili, skupno obravnavo skupnih državnih zadev v federalističnem smislu pripoznali, od državne samostalnosti svoje samo celokupnej monarhiji (ne pa nemškemu ali magjarskomu gospodstvu) za ljubav kolikor je neobhodno potrebno odstopili i tako v zvezi s Čehi, Poljaki itd. itd. federalizmu k zmagi pripomogli, nemško-magjarski dualizem pa v klici zatrli. Zdaj ste bogme z nami vred čutili udarec krive politike svoje, ko so Magjari — na cedilu vas pustiv, kar na enkrat skupne državne zadeve pripoznali i vsled toga za plačilo vrhovno gospodstvo nad polovico Avstrije zadobili. Nastopil je vsled tega za Vas čas trpljenja i sramotnega Rauchovoga gospodovanja. Pa kdor kaj poskusi, ta se zbrusi. Tako i narod hrvaški. Vsled bridke skušnje i vsled občudovanja vrednega, neprestrašenega i neumornega dela i truda Vašega i Vaših prijateljev prodrlo je

⁸ Nakon progona pod Rauchom, uspon hrvatske Narodne stranke počinje 1870, a svoj vrhunac je postigla pobjedom u saborskim izborima, koji su prvi put poslije hrvatsko-ugarske nagodbe održani u mjesecu svibnju 1871.

hvala Bogu, kakor nam svedočiijo sijajne volitivne zmage, vže sploh boljše spoznanje med narod hrvaški. Te volitivne zmage položile so na novo v Vaše roke srečo ali nesrečo ne samo Trojednice, ampak tudi Slovenije, i vseh avstrijskih Slovanov, da, osoda cele Avstrije. Ali žalibog, kakor se čuje, neče sredina i večina narodnih poslancev, katerim ste Vi glava, zopet nič o federaciji avstrijskih narodov slišati, temveč da namerava še vedno v zvezi z Magjari ostati, torej dualizem odobriti i samo glasovito 'nagodbo' z Magjari nekoliko popraviti i poboljšati. O prosim Vas, bratje Hrvati! nikar ne bodite onim živalim podobni, katere v svojej slepoti i bedastoči vedno v požar silijo, namesto da bi iz njega bežala. Zaslombe potrebni se nikar več ne naslanjajte na svoje smrtné sovražnike, ampak na federacijo avstrijskih narodov, v katerej bodemo imali Slovani, ako Bog da, tudi v skupnih zadevah večino, i brez katere prave paritete i ravnopravnosti z Nemci i Magjari, naj nagodbe kakor hočemo revidiramo i popravljamo, nikdar nikoli doseči ne moremo. Zveza Trojednice z magjarsko krono bila je še nekoliko mogoča, dokler je v tej zvezi še neutralna i mrtva latinština v javnem življenji vladala, pa še onda je skoro izključljivo samo slavo Magjarov pospeševala; dandenes je pa zveza ta strahoviti monštrum i Slovanov gotovo poguba, v katero ne morejo privoliti, ako nečejo sami sebe k smrti obsoditi. Revidiranje i popravljanje zveze tu skoro nič ne pomaga. Pogledajte to-le sliko:⁹ ktera je živa podoba hrvaško-ogerske unije.

Popravljajte i revidirajte unijo kokoši z lisico kolikor Vam drago, kokoši bo vendar navek gorje, dokler bo v tej uniji ostala ter pri svojej smrtnéj sovražnici varstva i brambe iskala. Nespametno je ravnal Ezav, ki je za ubogo lečo savor pravice prodal, ali še mnogo nespametneje ravnal je poprejšnji mameluški sabor hrvaški, da je unijo ponovil, trojedno kraljevino v posedstvo magjarsko degradiral ter njeno državno samostojnost za takovo brambo prodal kakoršno kaže zgorenji obrazek. In ta sramotni prodaj da bi zdaj zmagonosna Vaša narodna stranka odobrila? — Sačuvaj Bože! Tu nij pomoči, dokler se lisičja, silovito skopljena unija ne razveže. Biti ob enem za vzdržanje unije i za ohranjenje državne samostojnosti trojedne kraljevine, je nemogoče, ker — volk ne more biti sit i kozličji celi. Zabarikadujte si torej samostalnost svojo z novimi regnikolarnimi paragrafi, kolikor Vam drago, ostali bodete vendar, dokler god unija ne preneha, lastnina i posedstvo ogerske kroné i regnum subjectum slavožrtnim Magyarembrom. Razu tega pri obstanku unije toliko zaželjeni federalizem v Avstriji nikdar obveljati ne more, kajti hrvaško-ogerska unija pomenja vže sama na sebi dualizem ali k večemu dualistični federalizem z nemškimi i magjarskim vrhovnim gospodstvom, kar bi avstrijskim Slovanom še vedno delalo škodo i sramoto pred vsem svetom. Tudi nij upati, da bi imela Krajina i Dalmacija a kamo li Slovenija posebno veselje zjediniti se s Hrvati pod vrhovnim gospodstvom hunskih Magjarov. Popravljajte torej unijo z Magjari, kakor Vam drago, ali pa narediti mesto sedanje čisto novo, kakor pravite — inter pares, vse to bila bi le dualistična krparija, ki za Vas ni za nas nikamor ne kaže. — Nasproti pa, ako narodnjaci hrvaški neobhodno potrebne zajedniške zadeve, ki se v delegacijah obravnavajo, pripoznajo, sedanjo zavezo z Magjari raztrgajo i novo, federalistično s vsemi avstrijskimi narodi inter pares napravijo ter se tako iz separatistov v prave federaliste spremene, pridobili bodo mahom ne samo avstrijske Jugoslavene, nego i vse druge Slovane na svojo stran, zlasti pa Čehe i Poljake, s kterimi zvezani bodo lahko v tem hipu nemško-magjarsko gospodstvo prekucnili i tisti federalizem vpeljali, brez katerega bi ravnopravnost naroda i pariteta za avstrijske Slovane vedno prazna fraza ostala. V federa-

⁹ Domicelj je ovdje nacrtao lisicu (ugarsku krunu) koja za vrat steže kokoš (Trojednicu).

lističnej Avstriji bodemo Slovani čisto samostojni kakor Nemci i Magjari v vseh zadevah, v katerih nas zdaj v Beču i v Pešti majorizirajo i z ustavnim absolutizmom neusmiljeno tlačijo. Odviše bodemo ostali samo v skupnih državnih zadevah, toda ne od Nemcev i Magjarov ampak od delegacij, i še tam je upati, da bodemo, samo če bodo delegacije zjedinjene (kar je za obstanek i moč Avstrije neobhodno potrebno), večino, torej odločivno glas imeli ter v vseh znotranjih i zunanjih državnih zadevah Slovanom pravično politiko vpeljati mogli. To bo bogme tudi za trojedno kraljevino druga pomoč i zaslomba, nego je tista, kader si uboga kokoška pri požrešnej i vedno gladnej lisici — podpore i brambo išče. Vaše i naše kakor vseh avstro-Slovanov geslo mora torej biti: Proč z dualizmom! Proč z nemškim rajhsratom i magjarskim rajhstagom, v katerih se za nas Slovane pod krinko ustavnosti i liberalisma najsramotojniji absolutizem skriva! Mi radi dajemo v delegacijah celokupnej državi, kar je državnega, torej naj se tudi nam da v naših skupnih deželnih zborih kar je našega, pa bode za nas i za Avstrijo vse prav i dobro. Mi ne sovražimo direktnih volitev, marveč zahtevamo jih tudi mi, toda ne v bečki rajhsrat niti v peštanski rajhstag, da bi se tam naši za nas potezajoči poslanci sramotno zasmehovali, neusmiljeno majorizirali ter volens ali nolens Nemcem i Magjarom v dosego njih slavožrtnim namenov služili; temveč mi zahtevamo direktno volitve v naše skupne deželne zbere i iz njih skupne delegacije; nemškega rajhsrata i magjarskega rajhstaga je pa nam avstrijskim Slovanom poleg onih dveh zastopov toliko treba, kolikor človeku tretjega oka v obrazu ali kolikor mačka pri — bohu. — To je menda edinopravi federalistični program, katerega je, kakor čujemo, tudi pri Vas uže frakcija Rački-Makančeva sprejela.¹⁰ Primite ga tudi Vi slavni gospodine, ako ga še niste, s vsjo narodno stranko; stopite potem nemudoma v dogovore z vsemi avstrijskimi federalisti posebno pa s Čehi, i ako Bog da i sreča junaška, priti ćemo vsi skupa k zori obečanoj.

Pri tej priliki Vas tudi prosimo, da bi tudi naše slovenske oportunske prvake, ki Vam zmagujočim zdaj slavo pojejo, pregovorili i primorali, da bi se vendar enkrat svojemu ostudnemu rajhsratovanju odpovedali, pravi federalisti postali ter po izgledu Čehov odvažno postopali, ne pa leto za letom v rajhsrat hodili, mastne dijete i železne ceste lovili, dasiravno vidiijo, da nam tam čisto nič pomagati ne morejo, ampak da s svojim rajhsratovanjem hoté ali nehoté le nemško supremacijo pospešujejo i našim tlačiteljem za stafažo služijo. Tudi zdaj, ko ima Hohenwart¹¹ z nemškimi centralisti hudo vojsko, je njih oportunsko podpiranje vlade sama gola umazana sebičnost; diete so v njih rokah sami Iškarjotovi srebrnjaki, dokler god nijnmajo od vlade zagotovila v rokah, da hoče, ako zmaga, *federalizem z zjedinjeno Slovenijo* vpeljati. Ako oni vsemu opominovanju vkljub pri tej trmi ostanejo, prosimo, da jim, ako Vas hvalijo i se Vam prilizujejo, kar na ravnost poveste, da s takovimi sebičnimi i umazanimi oportunci nečete imeti nikakove zveze niti prijateljstva.—

Pa tudi Čehe bi bilo morda dobro opomniti, da bi tudi oni politiko svojo nekoliko drugače zasnovali. Komu se na studijo vže avstrijske ustanove zmešnjave, kojih nij kraja ne konca, ako se hočemo vendar enkrat iz njih izkopati, moramo i mi Slavjani v ta namen, kar je mogoče, storiti. Znano je, da so vedno stali i stoje še dandenes med protivniki federalizma češki i moravski Nemci v prvej vrsti, ker se menda boje, da bi Čehi v federalizmu tako ž njimi postopali, kakor

¹⁰ F. Rački (1828—1894) — hrvatski historičar i političar, istaknuti član Narodne stranke. M. Makanec (1843—1883) — hrv. političar. Zastupali su ideju o slobodi, nezavisnosti i cjelokupnosti države Hrvatske u federativno uređenoj Monarhiji.

¹¹ Ministarstvo grofa K. Hohenwarta bilo je protiv jednostrane austro-ugarske nagodbe i težilo je federativnom uređenju Monarhije.

postopajo Nemci zdaj z nami, Magjari s Slovaki, Poljaci z Rusini itd. Kakor pa mi Slovenci Zjedinjeno Slovenijo zahtevamo, da bi se potem kot celota Trojednici pridružila i si narodnost svojo stiske i pogube rešila; kakor želimo našim slovenskim bratom Slovacom, Srbom i Rusinom, na Ogerskem i Gališkem vsaj v narodnih i školskim zadevah popolno samostojnost i neodvisnost; kakor nijmamo nič zoper to, da bi se južni talijanski Tirol vsaj deloma od nemških ločil i kakor menda vse to Čehoslovani z nami vred žele; — tako tudi ne smejo braniti, da bi se v narodnih zadevah tudi češki i moravski Nemci od njih ločili i nekako samostojni postali, ker je upati, da vsaj potle ne bodo imeli zagrizeni ti decembristi najmanjšega vzroka več federalizmu zoperstavljati se, a Čehi si s to koncesijo menda tudi veliko škodovali ne bodo, ker bo vsak češki Nемец, ki si bo hotel med češkim narodom kako službico vjeti, češki znati moral i si vsled tega vže v svojej mladosti sam od sebe prostovoljno prizadeval, da si bo tudi znanje češkega jezika pridobil. Ako Čehi še to koncesijo svojim Nemcem i Poljaki enako svojim Rusinom blagovoljno, potem storili smo avstrijski Slovani vse, kar je v našej moči, za pomirjenje i ohranjenje Avstrije. S federalizmom dovoljujemo celokupnej državi večje jedinstvo od sedanjega, ko so celo skupne državne zadeve — razdvojene.

Sicer pa ne kratimo Nemcem i Magjarom čisto nič one samostojnosti i avtonomije, katero za-se zahtevamo. Na našej strani je torej vse pravico, na strani centralistov i dualistov pa vsa krivica. Kdor tedaj s dr. Herbstom trdi, da bi se s federalizmom podlaga državnemu obstanku podrla i pokončala, ta išče še vedno v injustitij regni fundamentum i kaže, da bi rad državno oblast i krvave žulje naše do konca dni zlorabi v teptanje Slovanov. To, to pelje i mora Avstrijo k gotovemu razpadu pripeljati, ne pa federalizem, kajti Slovani so Avstriji od pamtiveka zvesti i lojalni, njim se nij treba lojalnosti učiti niti od puntarskih Bečanov, niti od Košutovih rojakov; ali skrajni čas je vže, da jim se ta lojalnost njihova s pravico, ne pa s teptanjem povračavala, kajti struk ako se čez mero napenja, na vse zadnje počti, naj je še tako dobra, trdna močna. Nemci naj pomislijo, koliko so imeli ono leto s samimi Bokelji opravila, kaj bi še-le bilo, če bi vsi Slovani zoper vedno večo siho i krivico za orožje zgrabili?! Avstrija v teptanji Slovanov, ki se jej največa i glavna podpora, obstanek, moč i veljavo iskati, je res tolika nespamet, da se večja skoro misliti ne more. Z torej čast i slava Hohenwartu, če misli res federalizem vpeljati i ž njim zatiraju Slovanov konec napraviti. Slovani so to vže zdavnaj zaslužili. Zgodovina nam priča, da ne bi bilo od Avstrije več duha ne sluha, če je ne bi Slovani zares ljubili ter jo na vso moč ne podpirali, ko so jo Nemci i Magjari zardirali. Kako lahko bi bili onda Slovani, ako jim nebi na obstanku Avstrije nič ležeče bilo (kar nesramni lažnjivci še zdaj trdijo i blebetajo) kar rike križema držali ali s zdaj glorificiranimi puntarji potegnili i Avstriji bilo bi za vselej — odklenkalo. In ker so Slovani takrat toliko za Avstrijo storili, ko jim je ona ravnopravnost narodno z Nemci i Magjari samo obljubila, toliko bolj vneti bi bili še le zdaj zanjo, ako jim s federalizmom fakično ravnopravnost narodno i pariteto z Nemci i Magjari zares *podeli*? Kar se torej Slovanov tiče, se nij vsled federalizma nobenih separatističnih tendenc i sploh nič huđega bati, ker če smo verni ostali, ko nam so našo dobroto s strašno krivico povračevali, se gotovo ni nam pravičnej Avstriji nikdar izneverili ne bomo. Toda Magjari, zlasti pa Nemci se zoper federalizem strahovito repenčijo ter vže na ravnost povejo, da bi *raji v raspad Avstrije privolili*, nego od svoje hegemonije odstopili i v federalizem dovolili. Mogoče da bi Nemci, kterim je vsled pruskih zmag greben silno zrastel, to grožnjo svojo tudi v dejanji dopolniti utegnili, toda mi Slovani nijsmo vredni slovenskega imena, če bi se tega kaj zbali. Ako je Nemcem na vsem narodom ravnopravnej Avstriji tako malo ležeče, da *raji* vidijo njen raspad, nego da bi jo nam dovolili, kako more nam na dualističnej Avstriji kaj ležeče biti, ki nas Slované v plačilo za našo lojalnost na naše stroške neusmiljeno odira, zatira

i tlačiti?! Trpljenja našega je vže čez zadosti i slabše, kakor zdaj, nam skoro iti ne more. Zatorej od boja za boljšo tudi nam pravično Avstrijo odnehati ne smemo, če bi prav Nemci, videvši federalizem zmagovati, spet lojalnost svojo s puntam zoper cesarja i Avstrijo razodevati jeli ter s pomočjo Bismarkovo uresničili zdaj, kar jim je leta 1848. spodletelo — razpad Avstrije. Ako pa nameravajo 'lojalni' Nemci po razpadu Avstrije tudi naše slovanske dežele — zlasti Česko i Slovenijo — s seboj pod prusko pikehavbo zavleči, se strašno goljufajo! Iстина, da segamo Slovenci i Čehi daleč med Nemci, ali od avstrijskih Nemcev, pruskih Slezanov itd. se lahko ravno tako reče, da segajo daleč med Slovane; razloček med nami i med njimi je samo ta, da se nijmo mi med nji, temveč da so se oni med nas silovito vgnjezdili v dežele, koje so poprej od Adrije do Baltika čisto slovanske bile. Nemški poluotoki med Slovenci i Čehi, med Čehi i Poljeki, med Poljaki i Litvani so torej stara slovanska lastnina, zato imamo mi Slovani veliko večo pravico do njih, nego Nemci do poluotokov slovanskih.—

Da smo Čehi i Slovenci već sto let pod težo rimsko-nemškega cesarstva zdihovali, to je istina, toda zdaj nijmo, hvala Bogu, nič već podložni niti nemškemu cesarstvu niti nemškemu bundu. Pa tudi če bi še vedno v kakej zavezi z nemškim rajhom stali, ne bi pri mogočem razpadu Avstrije obupali nad budočnostjo svojo, kajti dandenes je narodno pravo tako rekoč prvo na svetu i to narodno pravo ne trpi tujega gospodstva, naj je še tako staro, kar so nam Nemci sami prav živo pokazali, ko so lih kar Alsasijo i Loreno, ki ste vže sto i sto let pod tujim gospodstvom — ne zdihovala ampak srečno i zadovoljno živale, silovito od Francije odtrgal; ter jih v imenu zmagonosne narodne ideje slovesno z Nemčijo zjediniili. Ideja narodnosti je pa dan današnji med Slovani morda še bolj živa nego med Nemci. Narod slovanski je tudi še enkrat veči od nemškega. Torej je upati, da ne bodo Nemci, če prav Avstrija zazpade, ni najmanjše slovanske dežele na novo pod-se spravili mogli, temveč da bodo se še one slovanske dežele Slovanom nazaj dati morali, ktere zdaj pod petami imaju i zraven še odškodnanje (!?) plačali su tisućletno tlako, za katero bodo jedva one milijarde zadostovale, katere si so v poslednjej vojni na Francozkem priropali.

Končevaje svoje vže predolgo pisanje, Vas visokočestiti gospod i vse prijatelje Vaše v imenu tužne majke Slave še enkrat lepo prosim i opominjem:

Poprimite se energično federalizma i nikar ne iščite već narodu svojemu sreče i slave tam, kjer je nij nikdar najti mogoče, kajti Bog gotovo nij velikanskega naroda slovanskega za to ustvaril, da bi na male kose razdrobljen povsod tujčevaj peti za podlago služil, nego da bi držal solidarno brat z bratom, rod z rodom i da bi Slavjani vsled velikosti i solidarnosti svoje zavzeli sčasoma v Avstriji i zunaj Avstrije prvo mesto med narodi sveta. V ta namen se moramo vsi avstrijski Slovani o skupnem programu sporazumeti i se ga kot an mož držati. Dokler pa vsako slovansko pleme po izgledu neslovanskih Poljakov le samo zase skrbi i dela, partikularistične nagodbe sklepa i vse druge sorodne brate svoje v nemar pušča, kakor zdaj — če se ne motim — še celo Čehi glede nas Slovencev ravnaajo, se zaželenemu cilju ne bližamo, marveč se od njega še celo oddaljujemo, če ravno v partikularističnem smislu neumorno delamo i se trudimo za blagor naroda. Kajti potem nijmo već Slovani, ampak le Poljeki, Čehi, Slovenci, Hrvati t. j. — armseilige Völkerspplitter, kakor nam Nemci pravijo, i kot taki si nikar ne delajmo praznih sanj o sijajnej budočnosti, kakoršna se velikanskemu narodu našem pristaje, temveč pripravimo se rajl, da ostanemo na vse veke, dokler god med srečnejimi narodi ne poginemo — njih sluge.

Zatorej ne bodimo Slovani le simplices sicut columbae, ampak bodimo prudentes sicut serpentes! Čuvajmo se partikularizma bolj nego paklenskega vraga, naredimo si skupni program i delajmo po izgledu Nemcev i Talijanov neumorno i solidarno vsi za jednoga, jedan za vse. Tu se nikdo prezirati ne sme, kajti še

Slovaki, ti ubogi i toliko trpinčeni Slovaki bi prav lahko ne le sebi, ampak tudi Čehom i vsem avstrijskim Slovanom k zmagi pripomogli sila mnogo, če bi se vsled skupnega programa ogerskoj kroni uprli ter v opoziciji trdno ko skala ostali tako dolgo, dokler se češki i moravski Nemci češkej kroni ne podajo i dokler se Slovanom na Ogerskem tolika narodna samostojnost ne podeli, kakoršne češkim i moravskim Nemcem živa duša ne krati. Magjarembri, ki neopravičeno opozicijo od kruha pijanih čeških i moravskih Nemcev, kolikor mogoče, pospešujejo i njih zasramovanje krone Sv. Venceslava odobrujejo, svoje Slovake pa kot sužnje krone Sv. Štefana neusmiljeno gule i teptajo, zaslužili so vže zdavnaj, da jim bi Slovaki v zvezi z Rusini i Srbi gori omenjeno pesmico zapeli i tako sami sebi i nam k zmagi pripomogli.

Bog živi torej vzajemnost i solidarnost slovansko!

Živila — ne Austro-Hungarija, nego federalistična Avstrija, ali monarhična Švajca!

Živila — ne dvo-, nego trojedna kraljevina z vojniško krajino i zjedinjeno Slovenijo kakti čisto samostojna, ogerskoj i češkej kraljevini itd. ravna, samo od skupnega monarha i delegacij odvisna grupa federativne Avstrije!

Živila posebno lepa hrvaška domovina, katera nam je takove sine rodila, kakoršni bodo v saboru sedeli, ki bodo, upamo, sebi i nam pomagali, kajti naši slovenski poslanci i oportunski prvaki — nijmajo časa, morejo gr. Hohenwarta podpirati, kateri Poljake i Čehe na vso moč pomiruje, nam Slovincem se pa s tem prikupuje, da nam nemčurske Wurzbache za cesarske namestnike v deželo pošilja, ter nam Deschmanu¹² za ljubav celo nedolžne tabore prepoveduje, katerih se nam celo slavožrtni Giskra prepovedavati nij upal. Tužna nam majka! Bati se je, da spet za enih deset let ali morda za vselej na cedilu ostanemo, ako Vi, zmagonosni hrvaški bratje zraven vseh drugih važnih del i skrbi tudi nam ne pomagate ter dalmatinskih i slovenskih ne rodo- nego dietoljubivih poslancev nazaj na pravi pot ne pripravite. V to ime Bog pomozí!

V Cerknici, dne 1. julija 1871.

A. D. (Anton Domicelj)
rodoljub slovenski.

NB. Prosim ne zamerite mi, prvič da Vam sem pisal i drugič, da Vam sem slovenski pisal. Kakor čitam jaz hrvaške knjige i časopise i jih umem lahko kakor slovenske, upam, da je tudi Vam narečje naše vsaj za silo umljivo. Sloveni dokler god nijmamo skupnega književnega jezika, moramo vsa narečja slovanska vsaj za silo umeti, drugače je i ostane vzajemnost slovanska prazna fraza i turen babilonski. Kako lahko si bi iz te stiske pomagali! Razu domačega narečja tečejo skoro vsem Slovanom tudi tuji jeziki glatko. Poskrbimo, da bo tudi kako slovansko narečje (rusko) vsem glatko teklo, i če kar Slovanom hvalečim se, da imajo dar jezika težko biti ne more, postanemo priči — gospodarji svetá. Na zdravje! Gornji.«

¹² D. Dežman (1821—1889) — najprije istaknuti slovenski narodnjak (1848) a zatim poznati »nemškutar« i vođa ljubljanskih liberalnih Nijemaca.

Zusammenfassung

ZU DEN KROATISCH-SLOWENISCHEN POLITISCHEN BEZIEHUNGEN 1871

Petar Korunić

Im Nachlaß von Matija Mrazović, der im Archiv der Jugoslawischen Akademie der Wissenschaft und Kunst aufbewahrt wird, befinden sich u. a. zwei Briefe und ein panslawisches patriotisches Gedicht unter dem Originaltitel »Vseslavjanska budnica« des slowenischen Patrioten Anton Domicelj. Das patriotische Gedicht und die Briefe, in denen dieser bekannte slowenische Anhänger der *Narodna stranka* (der national orientierten Partei) das austroslawische-föderalistische und jugoslawische politische Programm ausgeführt hat, wurden 1871 verfaßt und an Matija Mrazović, den eigentlichen Führer der kroatischen nationalen Partei geschickt.

Die genannten Schriften, die in dem vorliegenden Artikel veröffentlicht werden, mögen als Beitrag zur besseren Kenntnis des slowenischen nationalen Programms und vor allem der kroatisch-slowenischen politischen Beziehungen dienen. In dem einleitenden Teil des Artikels werden auch die grundlegenden Prinzipien der austroslawischen-föderalistischen und jugoslawischen Konzeption in der kroatischen nationalen Politik dargestellt. Bei den kroatischen Mitgliedern der nationalen Partei, also bei den sog. »narodnjaci«, den Verfechtern des Liberalismus, hatte der Föderalismus eine mehrfache Bedeutung. Vom Standpunkt der politischen Gemeinschaft und zugleich vom Standpunkt der politischen Emanzipation stand der Föderalismus bei den kroatischen Politikern in der Funktion der Schaffung von neuen, demokratischen, politischen Beziehungen und der Ausweitung der politischen Freiheiten. Der Prozeß der Stärkung der demokratischen politischen Ordnung und der Freiheit sollte verwirklicht werden: (1) durch die Umstrukturierung der politischen Gemeinschaft — und zwar die Umwandlung der Habsburger Monarchie in eine konföderative Gemeinschaft, und (2) durch national-politische Emanzipation — und zwar (a) durch die Schaffung des Staates Kroatien und (b) die Schaffung einer jugoslawischen föderativen, internationalen Kultur- und Staatsgemeinschaft. Ein solches politisches Programm ist in der kroatischen Politik seit 1848 anzutreffen.

In dem Brief an M. Mrazović verurteilte Domicelj jeden Versuch der Übereinkunft mit den Ungarn oder den Deutsch-Österreichern, die »so i ostanejo naši nepoboljšivi dušmani« (unsere unbelehrbaren Feinde sind und bleiben). Was die Politik anbelangt, hat er in seiner Theorie des Föderalismus dem ungarischen und dem deutsch-österreichischen Vorherrschaftsanspruch das liberale Prinzip der Gleichberechtigung und Selbständigkeit der kleinen slawischen Nationen in der Monarchie entgegengesetzt. Er stand auf dem Standpunkt, daß die Ungarn und die Deutsch-Österreicher durch ihre auf dem Dualismus des Staats fußende Politik sowie durch ihren Nationalismus und ihre hegemonistischen Tendenzen die slawischen Völker in der Monarchie um die grundlegenden Rechte — das Recht auf Gleichheit, Gleichberechtigung und Freiheit — bringen. In dem Föderalismus als dem gemeinsamen Programm aller Slawen in der Doppelmonarchie sah er die Möglichkeit, die Freiheit und Gleichberechtigung der Völker zu verwirklichen.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

IZDAVAČ: Savez povijesnih društava Hrvatske

REDAKCIJSKI ODBOR

Mirjana GROSS, Zagreb
Ivan KAMPUŠ, Zagreb
Tomislav RAUKAR, Zagreb
Petar STRČIĆ, Zagreb

Bernard STULLI, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Ivan KAMPUŠ

LEKTOR

i

KOREKTOR

Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:

Savez povijesnih društava Hrvatske
Zagreb, Filozofski fakultet, Ul. Đure Salaja 3

Časopis izlazi jednom godišnje

Pretplate i narudžbe šaljite na adresu:

Savez povijesnih društava Hrvatske, Zagreb, Krčka 1

Cijena ovog broja iznosi 1000 din.

Izdavanje časopisa sufinancira

Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SRH — VII.
Tisak Štamparskog zavoda »Ognjen Prica« u Zagrebu — svibanj 1986.